

اصول فقه ۳ (حلقه ثانیه)

سطح ۲

درس ۴

استاد: حجت الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای مصطفی ده‌باشی

مقدمه

یکی از راه‌های اثبات وجدانی صدور دلیل از سوی شارع، خبر متواتر است که در مباحث گذشته به سه قسم تقسیم شد و توضیح هر کدام بیان گردید. در منطق حساب احتمالات، به منظور حصول علم به صدق یک خبر، عوامل مختلفی دخیل‌اند که از جمله آن‌ها می‌توان به عامل کمی و عامل کیفی و ویژگی‌های مفاد خبر اشاره نمود. نقش این عوامل، سرعت‌بخشی به کاهش میزان احتمال کذب یک خبر است.

در این درس، ویژگی‌های عام و نسبی مفاد خبر تبیین می‌گردد. در ادامه، بیان خواهد شد که یک خبر، گاه ممکن است فقط خصوصیات عمومی و گاه فقط خصوصیات نسبی و گاه هر دو خصوصیت را دارا باشد.

ارتباط محتوایی درس گذشته با این درس، بسیار نزدیک است و پیش‌نیاز فهم بهتر این درس خواهد بود.

متن درس

[و كما تدخل خصائص المخبرين من الناحية الكمية و الكيفية في تقييم الاحتمال، كذلك تدخل خصائص المخبر عنه - اى مفاد الخبر - و هى على نحوين: خصائص عامة و خصائص نسبية.]

و المراد بالخصائص العامة، كل خصوصية فى المعنى تشكل بحساب الاحتمال عاملاً مساعداً على كذب الخبر أو صدقه، بقطع النظر عن نوعية المخبر. و مثال ذلك غرابة القضية المخبر عنها فانها عامل مساعد على الكذب فى نفسه فيكون موجباً لتباطؤ حصول اليقين بالتواتر، و على عكس ذلك كون القضية اعتيادية و متوقعة و منسجمة مع سائر القضايا الأخرى المعلومة، فان ذلك عامل مساعد على الصدق و يكون حصول اليقين حينئذ اسرع.

و المراد بالخصائص النسبية كل خصوصية فى المعنى تشكل بحساب الاحتمال عاملاً مساعداً على صدق الخبر أو كذبه فيما إذا لوحظ نوعية الشخص الذى جاء بالخبر، و مثال ذلك: غير الشيعى إذا نقل ما يدل على امامة أهل البيت(ع)، فان مفاد الخبر نفسه يعتبر بلحاظ خصوصية المخبر عاملاً مساعداً لإثبات صدقه بحساب الاحتمال، لان افتراض مصلحة خاصة تدعوه الى الافتراء بعيد. و قد تجتمع خصوصية عامة و خصوصية نسبية معاً لصالح صدق الخبر كما فى المثال المذكور، إذا فرضنا صدور الخبر فى ظلّ حكم بنى امية، و امثالهم ممن كانوا يحاولون المنع من امثال هذه الاخبار، ترهيباً و ترغيباً. فان خصوصية المضمون بقطع النظر عن مذهب المخبر شاهد قوى على الصدق و خصوصية المضمون مع أخذ مذهب المخبر بعين الاعتبار أقوى شهادة على ذلك.

خصوصیات عمومی مفاد خبر

گذشت که عوامل کمی و کیفی مخبرین در تحصیل علم به صدور مفاد خبر از شارع مؤثر است. علاوه بر این، خصوصیات مفاد خبر نیز در این زمینه، نقش به سزایی دارد. خصوصیات مفاد خبر بر دو گونه است: خصوصیات عمومی و خصوصیات نسبی، که در این درس به توضیح هر یک می‌پردازیم.

الف) خصوصیات عمومی مفاد خبر:

خصوصیاتی است که بدون لحاظ کردن شخصیت مخبر، در مفاد خبر وجود دارد و باعث سرعت یا کندی حصول علم می‌گردد.

مثال ۱: مفاد خبر، عجیب و بر خلاف معمول واقعیت‌هاست، به گونه‌ای که هر چند امکان تحقق دارد، اما به ندرت اتفاق می‌افتد. مثل این که کسی بگوید زید پرواز کرد. در این صورت، مفاد خبر، موجب کندی حصول علم به صدق مخبر است.

مثال ۲: مفاد خبر به گونه‌ای است که احتمال وقوع آن وجود داشته و کاملاً مورد انتظار ماست؛ مثل این که کسی خبر دهد فلان روز - که بین تعطیلین است - تعطیل می‌باشد. در این صورت، مفاد خبر، موجب سرعت حصول علم به صدق مخبر است.

تطبیق

و المراد بالخصائص العامة، كل خصوصیه فی المعنی^۱ تشکل بحساب الاحتمال عاملاً^۲ مساعداً علی کذب الخبر أو صدقه بقطع^۳ النظر عن نوعية المخبر.

مراد از خصوصیات عمومی، هر خصوصیتی است که در معنا و مفاد خبر وجود داشته و بر اساس حساب احتمالات، عاملی برای رسیدن به صدق یا کذب خبر باشد؛ بدون این که شخصیت مخبر مورد لحاظ قرار گیرد. و مثال ذلك غرابة القضية المخبر عنها فإنها عامل مساعد علی الكذب فی نفسه فيكون^۴ موجباً لتباطؤ^۵ حصول اليقين بالتواتر

مثال خصوصیات عمومی، عجیب بودن قضیه‌ای است که از آن خبر داده شده است. این عجیب بودن، خود به خود، عاملی برای کذب مخبر است و به همین خاطر، موجب کندی حصول یقین با تواتر می‌شود. و علی عکس ذلك كون القضية اعتيادية و متوقعة و منسجمة مع سائر القضايا الاخرى المعلومة فان ذلك^۱ عامل مساعد علی الصدق و يكون حصول اليقين حينئذ أسرع.

۱. یعنی: مفاد و محتوای خبر.

۲. مفعول «تشکل».

۳. متعلق جارو مجرور: تشکل.

۴. اسم یكون: عامل مساعد.

۵. التباطؤ أي: التأخر و الاهمال، یعنی: کندی و عدم سرعت.

بر عکس مثال پیشین، اگر یک قضیه، معمولی و مورد انتظار و هماهنگ با سایر قضایای بدیهی باشد، عاملی برای صدق مخبر است و حصول یقین، سریع‌تر می‌شود.

Sco۱:۱۴:۰۷

ب) خصوصیات نسبی مفاد خبر

گفتیم که مفاد خبر در حصول علم به صدور نقش دارد. خصوصیات عمومی مفاد خبر، بدون توجه به شخصیت مخبر، موجب حصول علم به صدق یا کذب می‌شود.

خصوصیات نسبی مفاد خبر خصوصياتی است که در مفاد خبر وجود داشته و همراه با در نظر گرفتن شخصیت مخبر، موجب سرعت یا کندی حصول علم به صدور می‌شود.

مثال ۱: شخصی غیر شیعی، خبری را بیان نماید که بر امامت اهل بیت (ع) دلالت کند. از آنجا که این خبر، با منافع او در تضاد و برخلاف مرام وی می‌باشد، احتمال کذب در کلام او کاهش می‌یابد.

مثال ۲: شخص غیر شیعی، خبری را مبنی بر فضیلت خلفا نقل کند. از آنجا که این خبر، با منافع و ذهنیت او هماهنگ است، احتمال تعمد کذب در او افزایش می‌یابد.

تطبیق

و المراد بالخصائص النسبية كل خصوصية في المعنى تشكل^۲ بحساب الاحتمال عاملاً مساعداً على صدق الخبر أو كذبه فيما^۳ اذا لوحظ نوعية الشخص الذي جاء بالخبر.

مراد از خصوصیات نسبی، هر خصوصیتی است که در مفاد خبر وجود داشته باشد و طبق حساب احتمالات، عاملی بر صدق یا کذب خبر باشد؛ در صورتی که شخصیت مخبر نیز مورد لحاظ قرار گیرد.

و مثال ذلك: غيرالشيعة اذا نقل ما يدل على امامة اهل البيت (ع).

مثال خصوصیت نسبی این است که یک نفر غیر شیعی، خبری را نقل کند که دلالت بر امامت اهل بیت (ع) کند.

فان مفاد الخبر نفسه يعتبر بلحاظ خصوصية المخبر عاملاً مساعداً لاثبات صدقه^۴ بحساب^۵ الاحتمال لان افتراض مصلحة خاصة تدعوه الى الافتراء بعيد.

مفاد خبر با توجه به شخصیت مخبر، بر طبق حساب احتمالات، عاملی برای اثبات صدق او می‌باشد؛ چون فرض مصلحتی که او را وادار به افتراء کرده باشد، بعید است.

Sco۲:۲۳:۳۴

۱. مشارالیه: كون القضية اعتيادية و متوقعة و منسجمة.

۲. فاعل: خصوصية.

۳. اشاره به نقطه افتراق خصوصیات نسبی از عمومی.

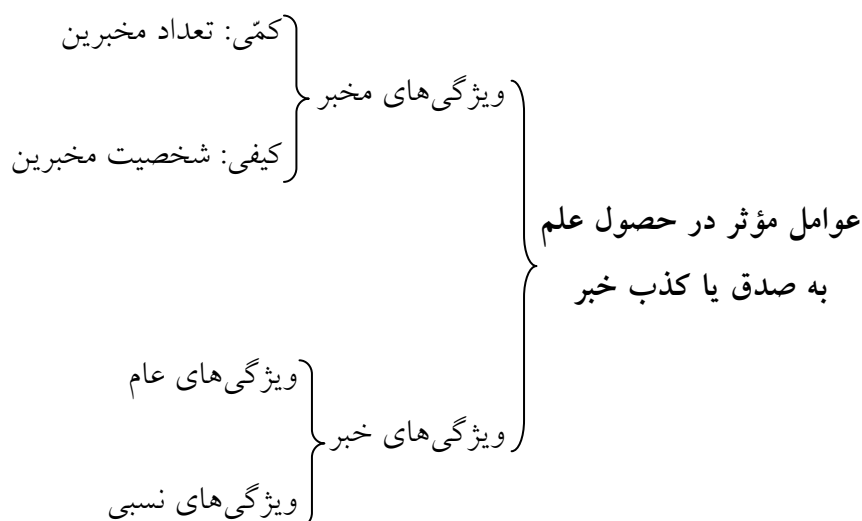
۴. مرجع ضمیر: «مفاد الخبر» یا «غير الشيعي».

۵. متعلق جارو مجرور: اثبات.

اجتماع خصوصیات عمومی و نسبی در مفاد خبر

گفته شد خصوصیات عمومی مفاد خبر بدون لحاظ کردن شخصیت مخبر، عاملی برای حصول علم به صدق یا کذب خبر می شود؛ ولی خصوصیات نسبی با لحاظ کردن شخصیت مخبر، این نقش را ایفا می کند. گاهی در یک خبر، هر دو خصوصیت وجود دارد؛ یعنی مفاد یک خبر، هم با توجه به شخصیت مخبر، عاملی برای صدق یا کذب به شمار می آید و هم بدون لحاظ کردن شخصیت مخبر، نقش خود را ایفا می کند. مثال: شخص غیرشیعی در زمان حکومت بنی امیه، از امامت اهل بیت (ع) خبر می دهد. همان طور که گفته شد در این صورت، شخصیت مخبر، موجب می شود احتمال کذب او در نقل این خبر کاهش پیدا کند و از طرف دیگر بدون توجه به شخصیت مخبر و عصری که در آن، زندگی می کرده، مضمون و محتوای خبر، مورد انتظار است و امری عادی به شمار می آید؛ بنابراین، به لحاظ هر دو نوع خصوصیت عمومی و نسبی، سریع تر به صدق خبر می رسیم.

FG

تطبیق

و قد تجتمع خصوصية عامة و خصوصية نسبية معاً لصالح^۱ صدق الخبر كما في المثال المذكور^۲ اذا فرضنا صدور الخبر في ظل حكم بنی امیه و أمثالهم ممّن كانوا يحاولون المنع من أمثال هذه الأخبار ترهيباً^۳ و ترغيباً^۴. گاهی اوقات، خصوصیات عمومی و نسبی در راستای صدق خبر با هم وجود دارند؛ مانند مثال مذکور، بنا بر فرض صدور خبر در زمان حکومت بنی امیه و امثال آنان که با ایجاد رعب و یا تشویق، مانع از بیان این گونه اخبار می شدند.

^۱. یعنی: به نفع.

^۲. یعنی: غیر الشیعی اذا نقل ما يدل على امامة اهل البيت (ع).

^۳. یعنی: ایجاد ترس و وحشت.

^۴. یعنی: تشویق و تطمیع.

فان خصوصية المضمون بقطع النظر عن مذهب المخبر شاهد قوى على الصدق

(در این فرض) خصوصیت مفاد خبر بدون لحاظ کردن شخصیت مخبر، شاهی قوی بر صدق وی است.

و خصوصية المضمون مع أخذ مذهب المخبر بعين الاعتبار^۱ اقوى شهادة على ذلك.^۲

و خصوصیت مضمون با لحاظ کردن شخصیت مخبر، شاهی قوی تر بر صدق اوست.

Scor:۳۳:۳۳

^۱ . یعنی: مورد توجه و لحاظ قرار دادن.

^۲ . مشارالیه: الصدق.

چکیده

۱. مفاد خبر دارای دو گونه خصوصیت است:

الف) خصوصیات عمومی: خصوصیتی است موجود در خبر که بدون توجه به شخصیت مخبر، موجب حصول علم به صدق یا کذب خبر می‌شود.

ب) خصوصیات نسبی: خصوصیتی است موجود در خبر با توجه به شخصیت مخبر، موجب حصول علم به صدق یا کذب خبر می‌شود.

۲. گاهی اوقات، خصوصیات عمومی و نسبی مفاد خبر، با هم جمع شده و موجب حصول علم به صدق یا کذب خبر می‌شوند.